

Н. С. Ляліна, канд. екон. наук, доцент

nlyalina@ukr.net

**Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
Україна**

Л. М. Коваленко, канд. пед. наук, доцент

**Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва,
Україна**

Соціально-економічні тенденції розвитку сільського господарства України

В економіці України однією з найголовніших галузей є сільське господарство. Його частка в народному господарстві країни за загальноприйнятими макроекономічними показниками досить висока. Від рівня економічного розвитку сільського господарства значною мірою залежить економіка країни в цілому.

Україна спроможна цілком задовольняти внутрішні потреби в сільськогосподарській продукції завдяки власному виробництву. Разом з тим, в сучасних умовах господарювання, окремі галузі сільського господарства в Україні знаходиться у стані глибокої кризи, вихід з якої є досить складним і тривалим процесом. Нестабільність у ринковій економіці може спричинити різноманітні відхилення в ефективності функціонування сільського господарства як у кращу, так і в гіршу сторону. За умови стабілізації і зростання виробництва країна має всі реальні можливості стати одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі.

Питання перспектив розвитку вітчизняного сільського господарства завжди привертало увагу науковців, зокрема ними займалися такі вчені як: М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, Ю.О. Лупенко, А.О. Музиченко [1-4] та інші. Аналізуючи їх праці було з'ясовано, що в сільському господарстві поряд з наявністю позитивних тенденцій існує багато невирішених питань, а отже виникає необхідність поглибленого дослідження соціально-економічних тенденцій розвитку сільського господарства та визначення перспектив його подальшого розвитку в Україні за нинішніх умов.

Одним із основних показників, який характеризує розміри виробництва, зокрема загальні обсяги виробництва у сільському господарстві є показник виробництва валової продукції (у постійних цінах 2010 р.). Аналіз показав, що в останні роки має місце поступове зростання даного показника, хоча і є незначні коливання. Разом з тим, поки що досягти рівня 1990 р. не вдалося.

Аналізуючи динаміку виробництва валової продукції рослинництва та тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України (в постійних цінах 2010 р.) у 1990-2018 рр. було з'ясовано, що вони мають однаковий вектор спрямування, однак темпи зростання обсягів виробництва валової продукції тваринництва (в постійних цінах 2010 р.) значно поступаються темпам

зростання обсягів виробництва валової продукції рослинництва (в постійних цінах 2010 р.). Отже основною галуззю, яка домінуюче впливає на формування обсягів виробництва валової продукції сільського господарства України (в постійних цінах 2010 р.), на сьогоднішній день є рослинництво.

За даними Державної служби статистики України, у 2018 р. продукція рослинництва в структурі валової продукції (в постійних цінах 2010 р.) у сільськогосподарських підприємствах займає 79,2 %, що на 19,9 відсоткові пункти перевищує відповідний показник 1990 р. Найбільшої питомої ваги продукція галузі набула у 2001 р. – 80,6 %. Тоді як частка продукції тваринництва в структурі валової продукції (в постійних цінах 2010 р.) у сільськогосподарських підприємствах займає лише 20,8 %.

Незважаючи на важливість галузі тваринництва у забезпеченні продовольчої безпеки, кількість підприємств, що займаються її розвитком постійно зменшується. Опрацювання звітних матеріалів усіх підприємств Харківської області про результати виробництва і реалізації молока показало, що таких підприємств у 2018 р. виявилось 82 при їх загальній кількості 571. В той час як у 2016 р. їх кількість дорівнювала 100 із 552, а у 2006 р., відповідні показники становили 168 із 422. Внаслідок того, що галузь перетворилась у зону суцільної збитковості, підприємства стоять перед необхідністю вибору одного з трьох варіантів: ліквідувати галузь; утримувати її у тому стані, який сформувався на теперішній час або реалізувати наявні можливості підвищення рівня ефективності виробництва, що потребує значного вливання ресурсів, а це для переважної більшості виробників є надзвичайно складним завданням.

Аналізуючи структуру валової продукції рослинництва за її основними видами в усіх категоріях господарств України було встановлено, що найбільша частка належить зерновим та зернобобовим – 39,0 %, друге місце посідають технічні культури – 28,0 %, картопля, овочі та баштанні продовольчі культури – займають 26,0 %.

Так, у 2019 р. валовий збір зернових та зернобобових становив 75,1 млн т, що на 47,3 % більше рівня 1990 р. Ще у більшій мірі відбулося збільшення обсягів виробництва соняшнику – майже у 6 раз. Натомість виробництво цукрових буряків зменшилося в порівнянні з 1990 р. на 77 % і становило 10,2 млн т.

Як показало дослідження збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва супроводжувалося підвищенням ефективності її виробництва. Так протягом 1990-2018 рр. виробництво та реалізація більшості видів продукції рослинництва є прибутковими. Щодо звітного періоду, то реалізація всіх видів продукції, за виключенням цукрових буряків принесла прибутки.

Підвищення рівня рентабельності основних видів продукції рослинництва вплинуло на формування загального рівня рентабельності галузі, у бік його зростання. Разом з тим варто відмітити, що досягти рівня рентабельності 1990 р. поки що не вдалося по жодному з видів продукції.

Ще одним важливим чинником забезпечення функціонування та підвищення ефективності виробництва є забезпеченість підприємств висококваліфікованими кадрами. На сьогоднішній день дедалі частіше підприємства відчувають проблему нестачі кадрів. Аналізуючи динаміку

населення в Україні за 1991-2019 рр., було з'ясовано, що на фоні загального зменшення населення країни, темпи зменшення сільського населення є вищими. Відповідні показники за досліджуваний період склали 19 % та 24 %. Не зважаючи на те, що кількість зайнятого населення останнім дещо зросло, кількість найманих працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві України продовжує зменшуватися.

Основні чинники, які призводять до браку робочих рук в сільському господарстві є ліквідація галузі тваринництва у переважній більшості підприємств та низький рівень оплати праці. Як наслідок значна частина працівників мігрує за кордон. Крім того, внаслідок віддаленості сільськогосподарських підприємств від великих міст, працювати в сільській місцевості, навіть за умови високої оплати праці, влаштовує далеко не всіх.

Узагальнюючи наведене вище, можна зробити висновок, що в сільському господарстві України виключно важливе місце належить галузі рослинництва. Натомість галузь тваринництва знаходиться у надзвичайно складному стані. В наслідок чого переважна більшість виробників втрачає до неї цікавість.

Пріоритетним завданням для кожного сільськогосподарського підприємства має стати: нарощування обсягів виробництва завдяки зростанню рівня урожайності; дотримання науково-обґрунтованих сівозмін; підвищення економічної ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва на інноваційній основі; розвиток галузі тваринництва, як основного джерела органічних добрив та зменшення рівня сезонності виробництва у сільському господарстві; підвищення рівня заробітної плати.

Залежно від того наскільки швидко вітчизняні підприємства будуть спроможними адаптуватися до сучасних умов господарювання, залежать їх подальші перспективи, зокрема спроможності зайняти гідне місце серед світових виробників сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.

2. Лупенко Ю.О., Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / // Економіка АПК. 2014. № 7. С. 26-38.

3. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Вип. 2(4). Ч.2. С.30-34.

4. Музиченко А.О. Аналіз стану виробництва продукції рослинництва на орендованих землях різних організаційно-правових форм господарювання Ефективна економіка: електрон. журн. 2013. № 12. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2648>.